

TRAFIKVERKET

Riktlinje Landskap

Ett verktyg för att definiera ekologisk hållbar
infrastruktur

Mångfaldskonferensen 2022

Anders Sjölund

Senior sakkunnig natur

anders.sjolund@trafikverket.se

Trafikverket

1. Introduktion:

Bakgrund, problem
och möjligheter

2. Metod:

Hur vi gjorde.

3. Resultat:

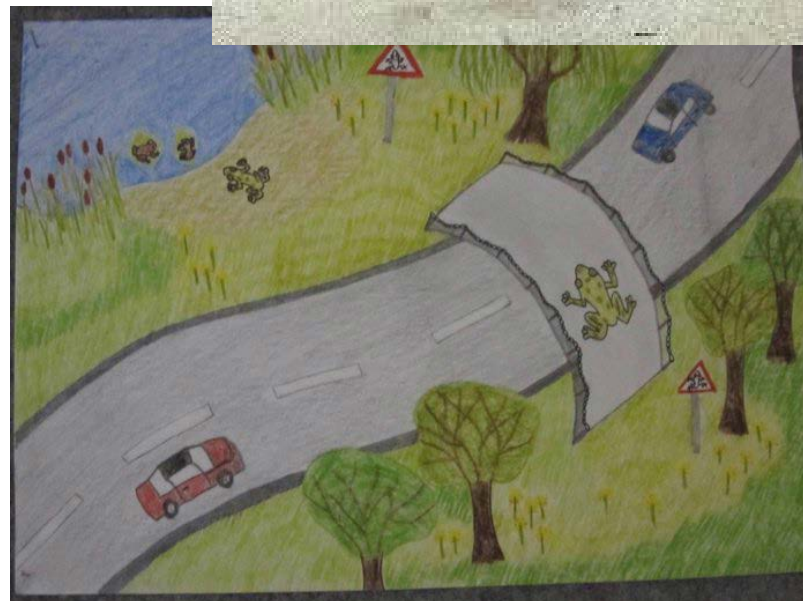
Riktlinje landskap,
uppbyggnad och
användning

4. Diskussion:

Fördelar och brister

5. Slutsatser:

Vad vi lärt

Bakgrund

LANDSSKAPET UTARMAS!

Vilka förutsättningar ges
kommande generationer?

Vi har lite att jobba med!

Infrastrukturens areal, ca 1,3 % av Sveriges yta)

Allvarlig påverkan på fåglar, ca 29% av Sveriges yta).

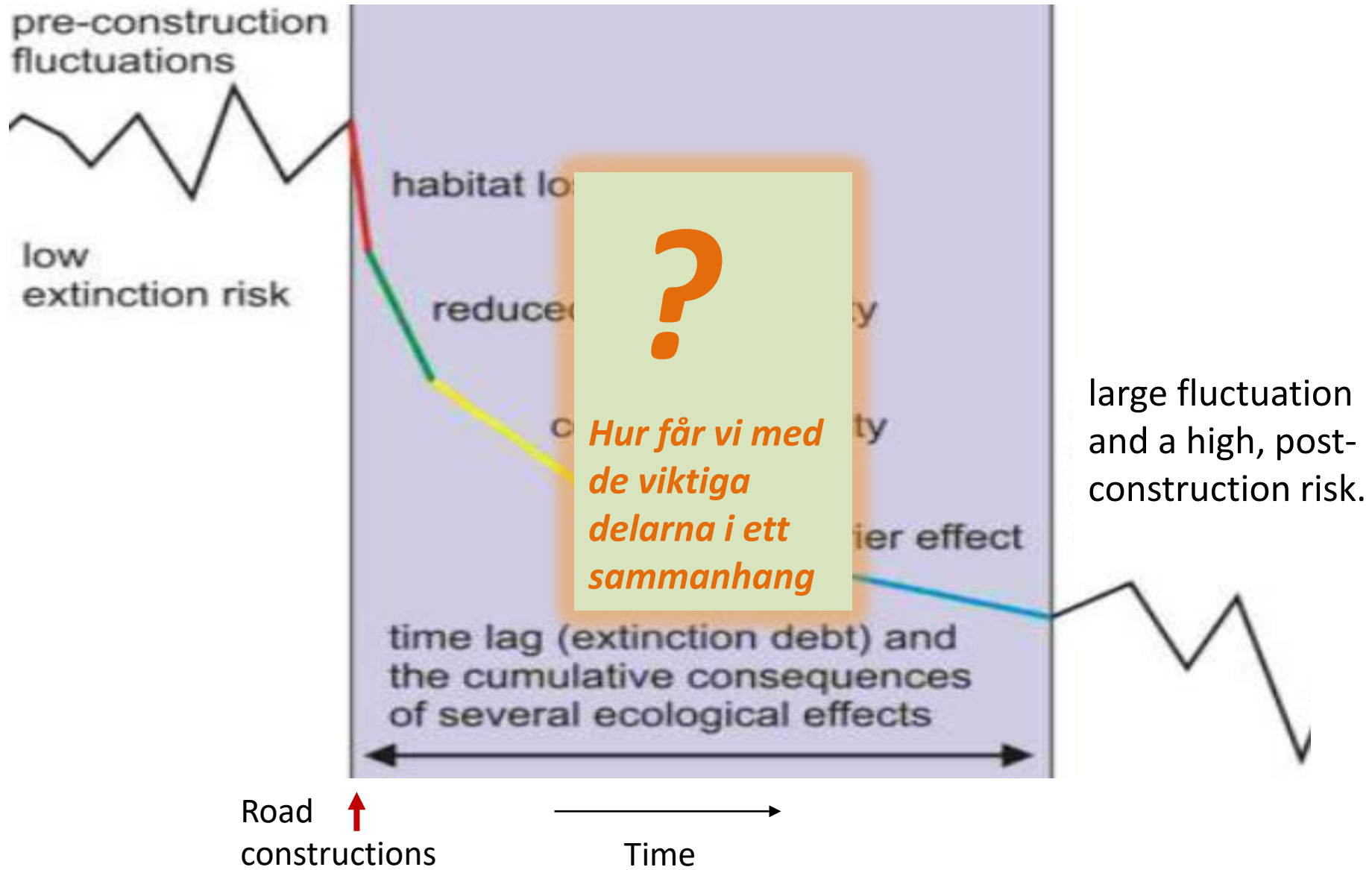

Allvarlig påverkan på däggdjur, ca 69% av Sveriges yta).

Kartorna gjorda utifrån resultat i metastudien:

Source: Benítez-López, A., Alkemade, R. & Verweij, P.A. 2009. Are mammal and bird populations declining in the proximity of roads and other infrastructure? Systematic Review N. 68. Collaboration for Environmental Evidence.

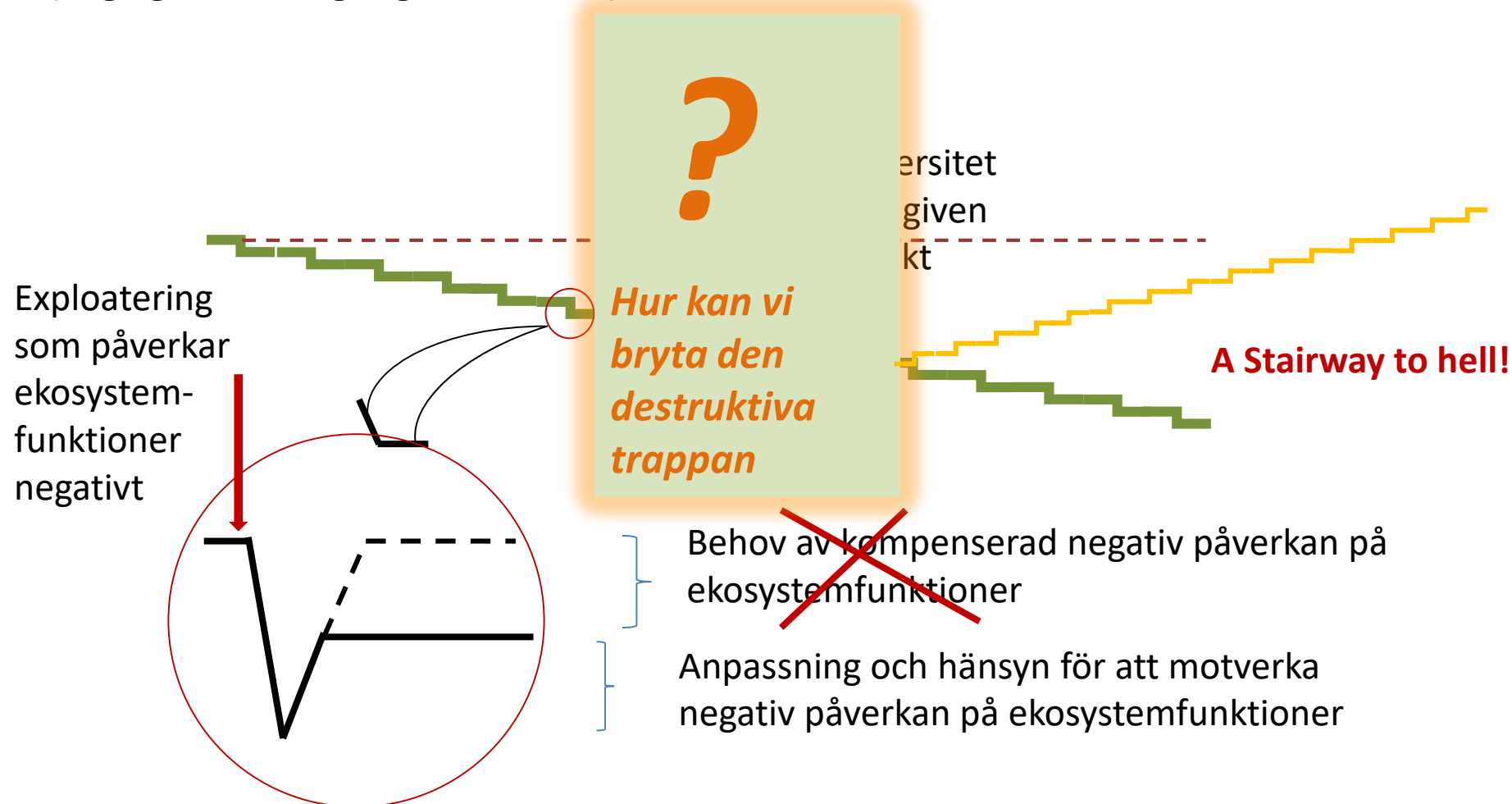
Två processer med separata resultat

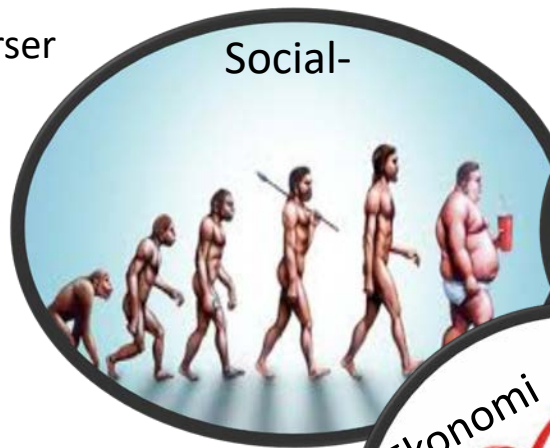
Samhällsplanering / exploatering

(Väglagen, Järnvägslagen, PBL, MB)

Hållbar utveckling?

Mänskliga resurser
Rättvisa
Jämlikhet

Ekologisk-

Biologiska resurser
Geologiska resurser
Biogeofysiska kretslopp

Ekonomisk-
??????

Landskapsanalys

Cost-benefit

Är hållbar utveckling möjlig med verktyget vi har idag, vårt nuvarande ekonomiska system?

Ekonomisystemet hanterar inte naturlagarna!

HÅLLBARHET kräver helhetssyn

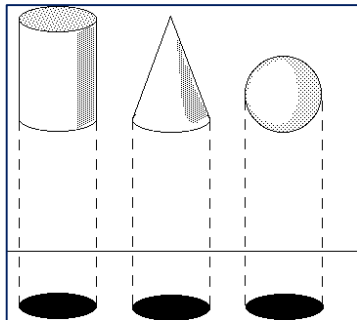
Definierar hållbart:
Skogsbruk
Jordbruk
Fiske
Infrastruktur
Mineralbrytn
Bebyggelse
osv

Hur kan naturen få den plats den ska ha och behöver ha trots ekonomins och de samhällsekonomiska analysernas stora brister

Rådande EKONOMI = reduktionistisk

Varje pusselbit ska helst representera vinst, inom sina ramar

Vart det bär hän vet ingen!
Förhoppningen är att det ska bli något bra

Samhälle (huset) och Naturen (grunden) behöver bli en helhet. Infrastruktur och natur behöver bli en helhet

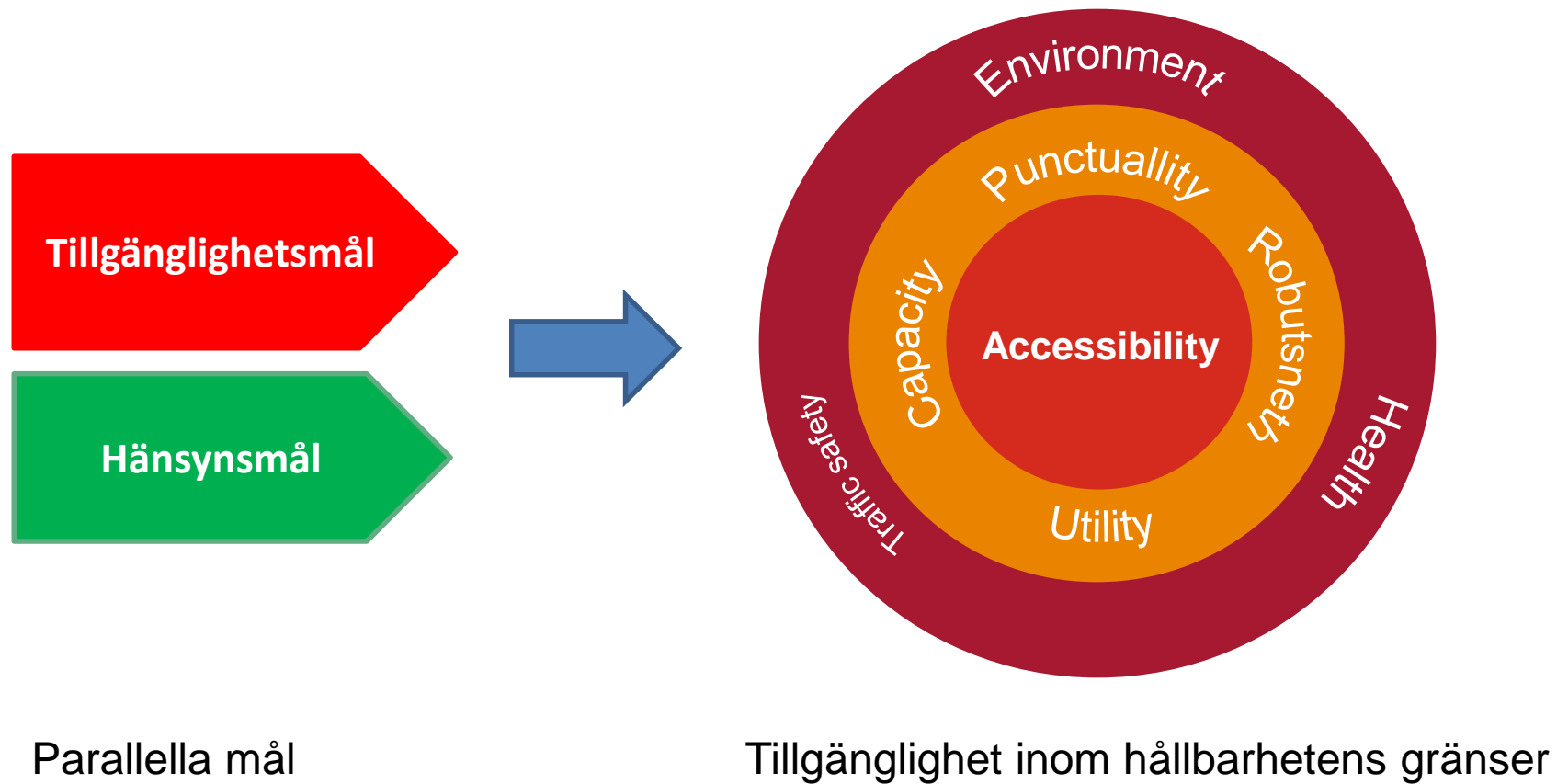

De befintliga stöd, verktyg och hjälpmedel som finns, duger inte för att beskriva och utveckla en ekologiskt hållbar infrastruktur

- Samhällsekonomiska verktyg
- Befintlig lagstiftning
- MKB
- bristfällig naturdata
- Inventeringars varierande kvalitet
- OSV

TRAFIKVERKET

Målbilder

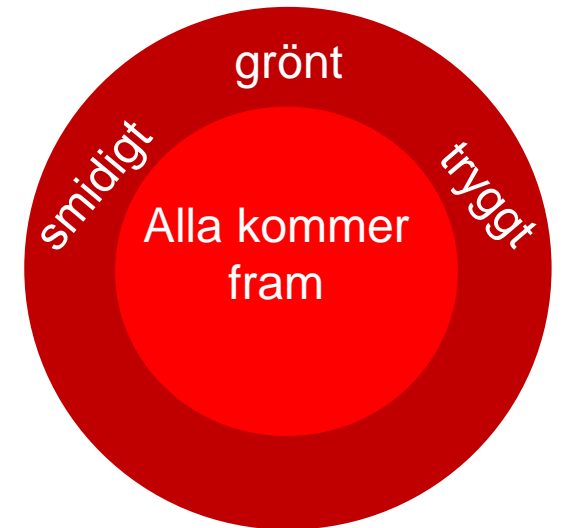

Tillgänglighet i ett hållbart samhälle

- En god tillgänglighet är nödvändig för ett hållbart samhälle
- Tillgängligheten måste utvecklas inom ramen för ett hållbart samhälle.

Planetary Boundaries

after Johan Rockström, Stockholm Resilience Centre et al. 2009

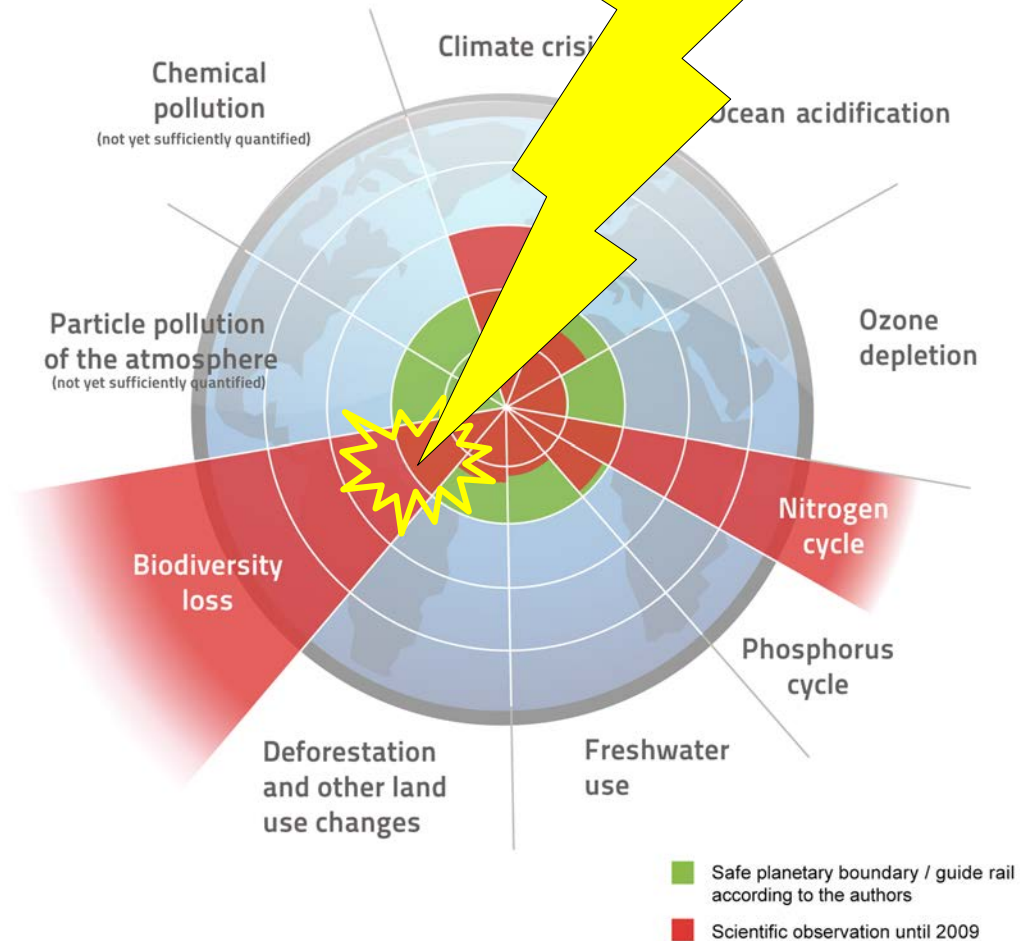

Illustration: Felix Müller (www.zukunft-selbermachen.de) Licence: CC-BY-SA 4.0

Var är hållbara gränser för transportinfrastruktur?

- Hur kan de uttryckas?
- Hur kan de mätas?
- Hur kan de följas upp?
- Hur kommer vi innanför gränserna?

Metod

2. Metod:

Arbetsgrupper

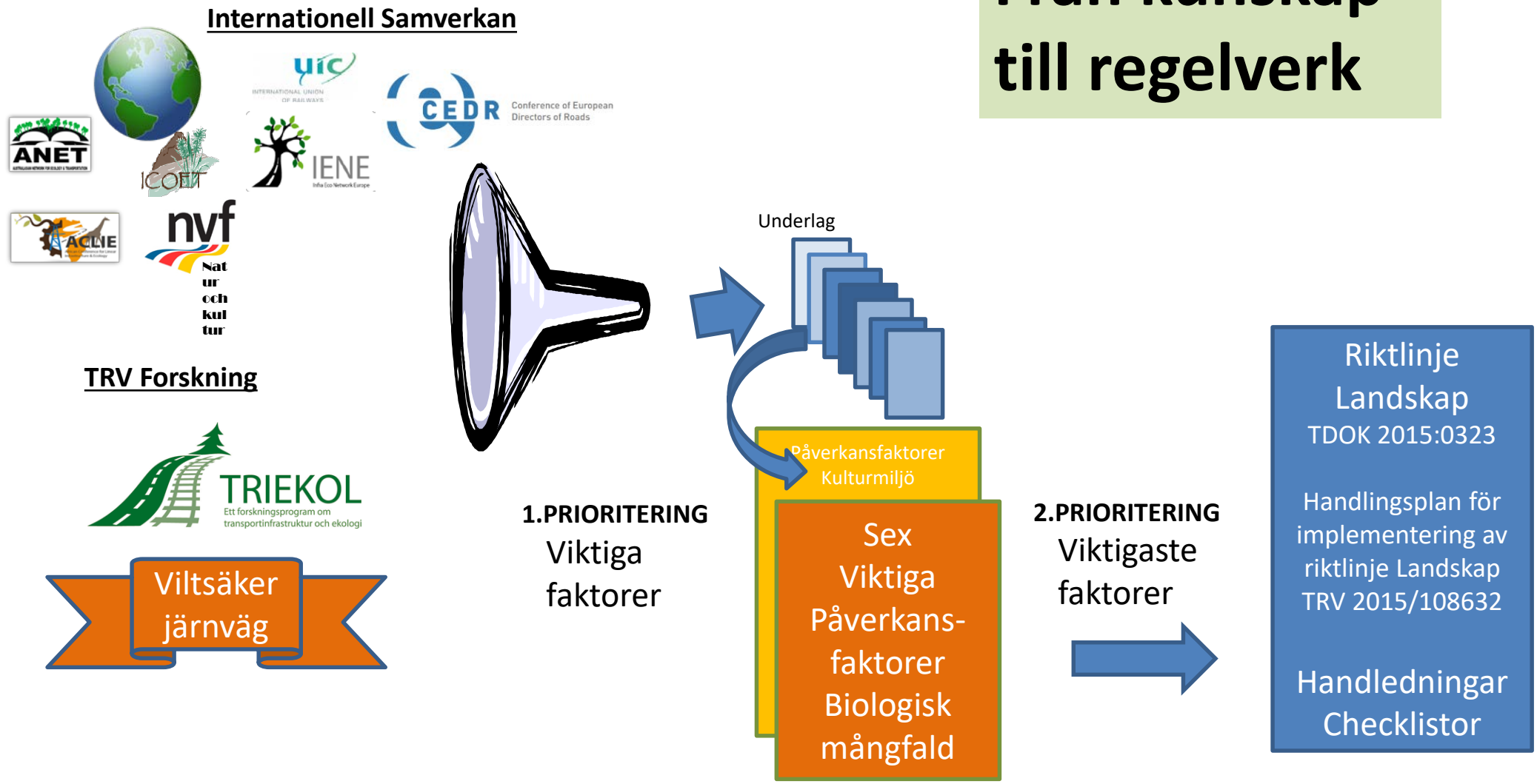
Forskning och internationell samverkan

Slutsatser

- Vilka ekologiska funktioner får inte försämrats?
- Vilka krav på utformning och skötsel krävs i så fall?

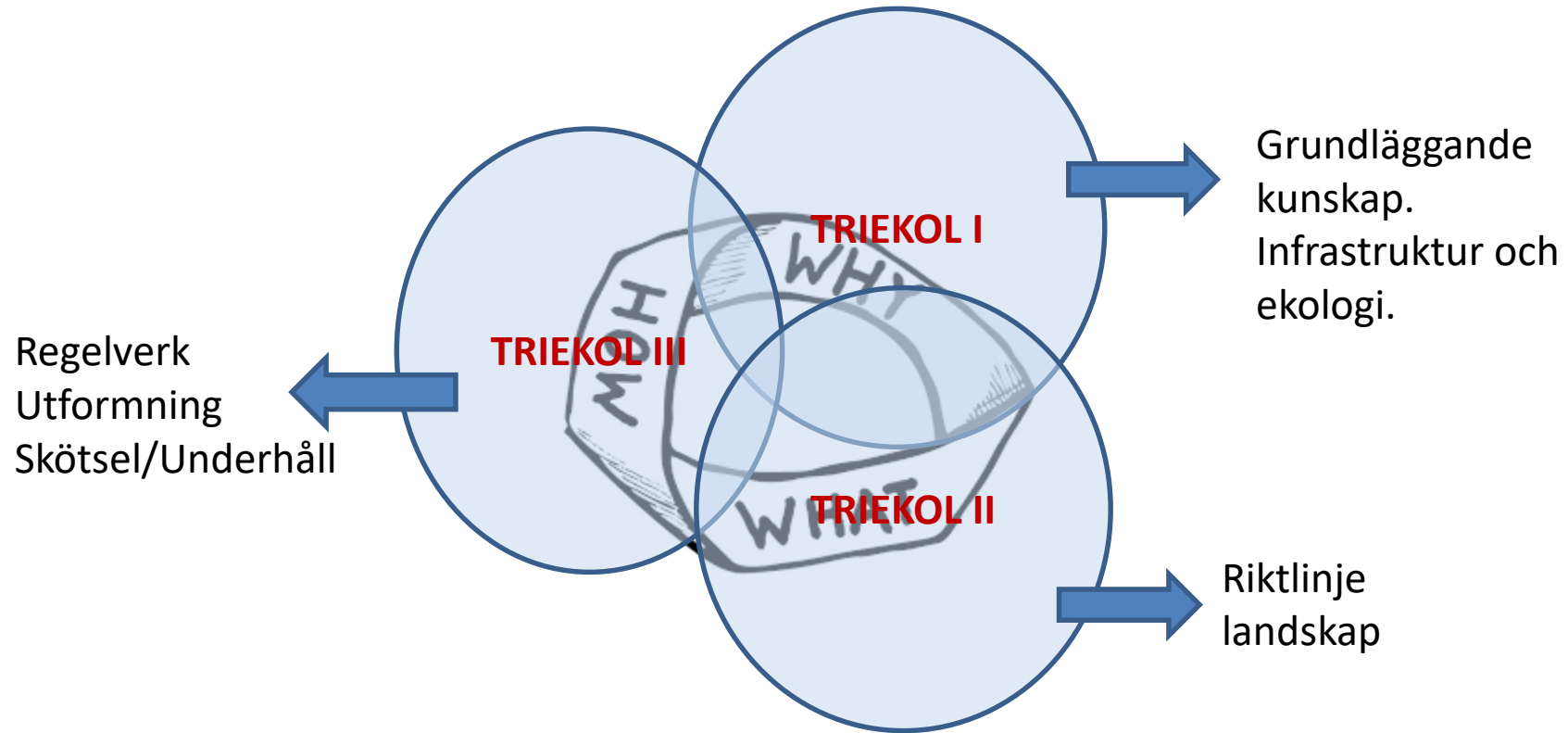
Från kunskap till regelverk

Forskningsprogram TRIEKOL

Transportinfrastruktur och ekologi
"Road Ecology"

Resultat

3. Result: Ekologisk hållbar infrastruktur. (Ecological standards infrastructure)

Riktlinje landskap
(TDOK 2015:0323 v3.0)

Struktur och funktion

TRAFIKVERKET RIKTLINJE 1 (14)

DokumentID: TDOK 2015:0323
 Dokumentdatum: 2016-02-02
 Fattigt av: Chef VO Planering
 Skapat av: PLkv

Version: 1.0
 Ersätter: [Ersätter]
 Ersatt av: [Ersatt av]

BESLUT
 2016-02-05

Riktlinje landskap

Syfte

TRAFIKVERKET HANDLINGSPLAN 1 (10)

DokumentID: TRV2016/10862a
 Dokumentdatum: 2016-02-02
 Fattigt av: Chef VO Planering
 Skapat av: Sjöland, Ulrika, PLkv

Version: 1.0
 Ersätter: [Ersätter NY]
 Ersatt av: [Ersatt av NY]

BESLUT
 2016-02-05

Handlingsplan för implementering av Riktlinje landskap TDOK 2015:0323

TRAFIKVERKET CHECKLISTA 1 (2)

DokumentID: TDOK 2015:0490
 Dokumentdatum: 2016-02-02
 Fattigt av: Chef VO Planering
 Skapat av: Landin, Ulrika, PLkv

Version: 1.0
 Ersätter: [Ersätter NY]
 Ersatt av: [Ersatt av NY]

BESLUT
 2016-02-05

Invasiva arter som ska bekämpas

Trafikverket förvaltar och sköter stora arealer av biologiskt värdefulla miljöer i Sverige. Infrastrukturbiotoper (växter, stationsområden, banvallar m.m.) kan bryta en stor artsmannamängd, även hotade arter. Invasiva främmande arter kan tränga undan övriga arter och minska artrikedens.

TRAFIKVERKET CHECKLISTA 1 (2)

DokumentID: TDOK 2015:0490
 Dokumentdatum: 2016-02-02
 Fattigt av: Chef VO Planering
 Skapat av: Sjöland, Anders, PLkv

Version: 1.0
 Ersätter: [Ersätter NY]
 Ersatt av: [Ersatt av NY]

BESLUT
 2016-02-05

Icke förhandlingsbara biotoper

Här redovisas en lista över "icke förhandlingsbara biotoper" - biotoper som nya vägar och järnvägar inte ska påverka genom intrång.

För Trafikverket är det viktigt att underlätta och effektivisera planeringen av nya vägar och järnvägar. Här ingår bland annat att undvika "onödiga" problem och konflikter, dvs. problem som tar tid och kraft i anspråk men som samtidigt är lätta att undvika om de uppmärksammas tidigt i planeringen. Små biotoper med stora eller oersättliga naturvärden, där initieras enligt beskrivning nedan.

Bakgrund

Riktlinjen för Landskap klargör Trafikverkets förhållningssätt till en rad frågor som gäller väg- och järnvägsinfrastrukturens påverkan på landskapet.

Med stöd av riktlinjen kan vi, sammanfattningsvis:

Riktlinje landskap 3.0

Checklistor (Icke förhandlingsbara biotoper, Invasiva arter)

Handlingsplan (Implementering)

Riktlinjens tillämpning i Trafikverket (Rapport till regeringen)

De planetära gränserna för infrastrukturens påverkan på biologisk mångfald

Den avgörande påverkan transportinfrastrukturen har på naturen och den biologiska mångfalden åtgärdas med följande anpassningar:

1. Mortalitet och barriär. *Säkra passagemöjligheter för djur*
2. Störning. *Minska bullerstörning från trafik i viktiga naturmiljöer för fåglar*
3. Artrika infrastrukturmiljöer. Konnektivitet. *Skapa, stärka och sköta.*
4. Invasiva arter. *Bekämpa och begränsa invasiva oönskade arter*

LYSSNAR

HITTAD

Riktlinje landskap. TDOK 2015:0323

Påverkan

1. Mortalitet och Barriär
2. Störning
3. Konnektivitet/artrik miljö
4. Invasiva arter

Indikator(grupp)

1. Mortalitet och barriär.
  - A. Stora däggdjur
  - B. Små och medelstora däggdjur
  - C. Fladdermöss osv

Krav

- A. Stora däggdjur. Säkra passager för stora däggdjur ska finnas
  - i. Ny- och ombyggnad
  - ii. Befintliga vägar och järnvägar
  - iii. Drift/underhåll

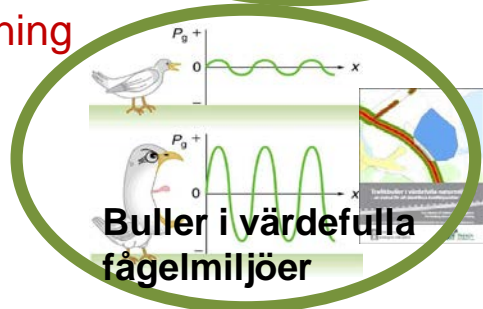
Metod(er) för att beskriva och analysera tillstånd i infrastrukturen relativt krav för respektive indikator

Indikatorer

1. Mortalitet och barriär

2. Störning

3. Artrika miljöer

4. Invasiva arter

Metoder för analys

Bilaga 2 - Sammanställning miljöföreteelser

I de fall där referens till handbok, råd etc. saknas tas kontakt med Trafikverkets miljöspecialister för expertbedömning. Målet är att referenser ska finnas till samtliga indikatorer.

Leveranskvalitet	Referens (Handböcker, råd etc.)
EGNA VÄRDEN	
Alléer och solitärträd med god status	"Trädarter för alléplanteringar" Trafikverkets publikation 2010:046 "Plantering och etablering av alléträd" Trafikverkets publikation 2010:056 "Kontroll och skötsel av alléplanteringar" Trafikverkets publikation 2010:050
Artrika vägmiljöer i god status	"Metod för översiktlig inventering av artrika vägkantsmiljöer" Trafikverkets publikation 2012:149
Artrika miljöer med skadligt inslag av invasiva arter (antal)	"Metod för översiktlig inventering av artrika vägkantsmiljöer" Trafikverkets publikation 2012:149 "Checklista Invasiva arter som ska bekämpas" TDOK 2015:0469.
Artrika järnvägsmiljöer med god status	"Inventeringsmanual för biologisk mångfald vid järnvägsstationer" Trafikverkets publikation 2015:253
Kulturminnen med god status i vägsystemet	Miljöwebb landskap
Kulturbroar väg med god status	"Våra broar en kulturskatt" Trafikverkets publikation 99109
Kulturbroar järnväg med god status	Kartläggning av värden pågår
Kulturvägar med god status	Nationella och regionala bevarandeplaner Handbok inventeringsmetod av kulturvägar med koppling till Miljöwebb Landskap är under utveckling.
Kulturhistoriska järnvägsmiljöer med god status	"Inventering av järnvägens kulturmiljö" Trafikverkets publikation 2017:214
Leveranskvalitet	Referens (Handböcker, råd etc.)
SAMSPEL med landskap	
Åtgärdade grod- och kraldjurspassager	"Metod för identifiering av konfliktsträckor för groddjur längs befintlig infrastruktur" Trafikverkets publikation 2012:149

För varje indikatorgrupp anvisas metod(er) för analys

EXEMPEL

6.3.1.9. Vid ny- och ombyggnad av vägar och järnvägar ska de

- a) Väg med ÅDT över 4 000 och skyltad hastighet lika
- b) Järnväg med över 120 tåg per dygn.
- c) Vägen eller järnvägen är stängslad.

Beroende på passagens effektivitet för djur kan längst 4 km till gränsvärdet 6 km.

6.3.1.10. Vid nybyggnad av broar över vattendrag ska det finn

- a) Väg med ÅDT över 400 och skyltad hastighet lika
- b) Järnväg med över 35 tåg per dygn

VGU

Faunapassage för stora däggdjur

Vid dimensionering (bredd och höjd) av passagen tillämpas Trafikverkets rapport 2015:254 Analys av infrastrukturens permeabilitet för klövdjur.

Ekodukt

Landskapsinpassning/Placering

Dimensionering

Förhållandet mellan bredd och längd på en ekodukt bör vara större än 0,8. Det innebär exempelvis att en övergång med längden 50,0 meter ska vara minst 40,0 meter bred.

Minimimått är 30 m bred.

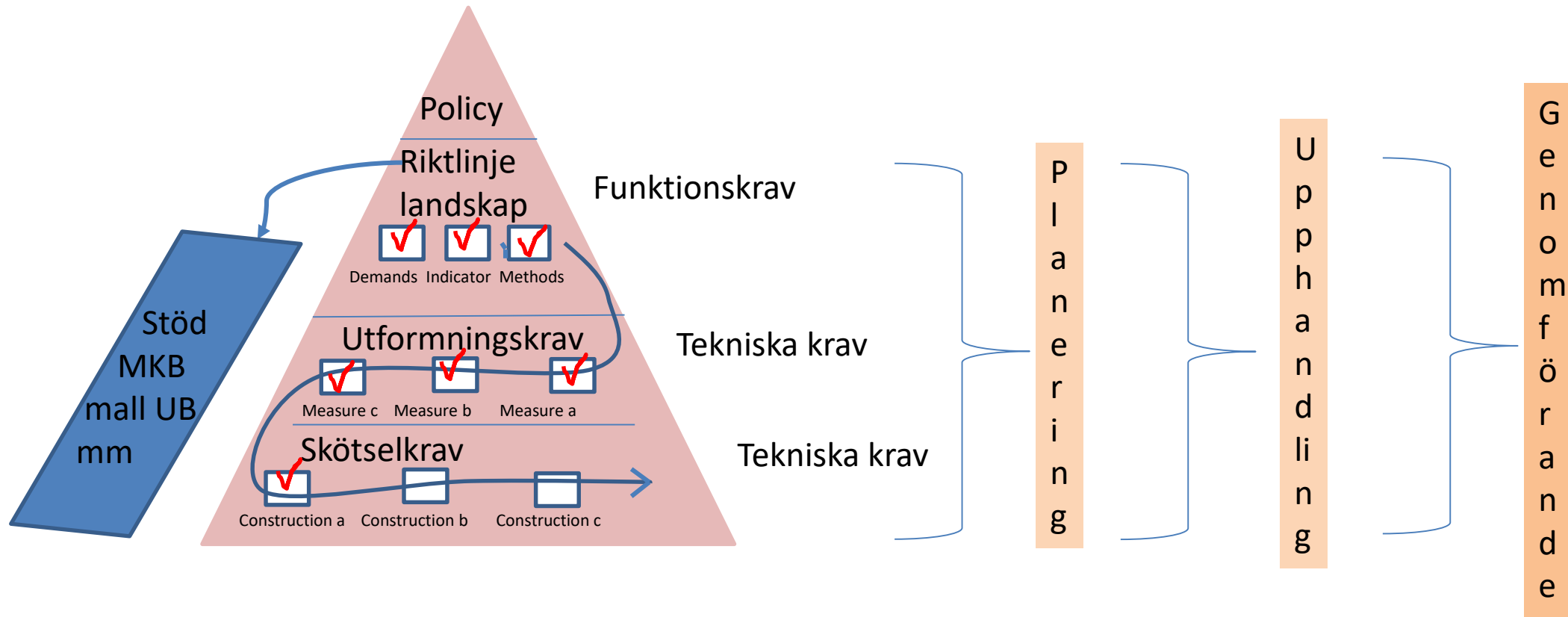
Vegetation/Underlag

Avskärmning

Stängsel

Mänsklig aktivitet

Riktlinje landskap i leda och styra systemen

Riktlinje landskap ger möjlighet att:

Befintlig infrastruktur

Beskriva aktuellt tillstånd för respektive indikatorgrupp med utgångspunkt från kraven, beräkna åtgärdsbehov utifrån brister och beräkna kostnader för att åtgärda bristerna

Ny väg- och järnväg

förväntas uppfylla kraven, vilket innebär att kostnader för ekologisk anpassning kan beräknas tidigt i processen och är jämställda med andra kostnader som underbyggnad, räls, asfalt mm

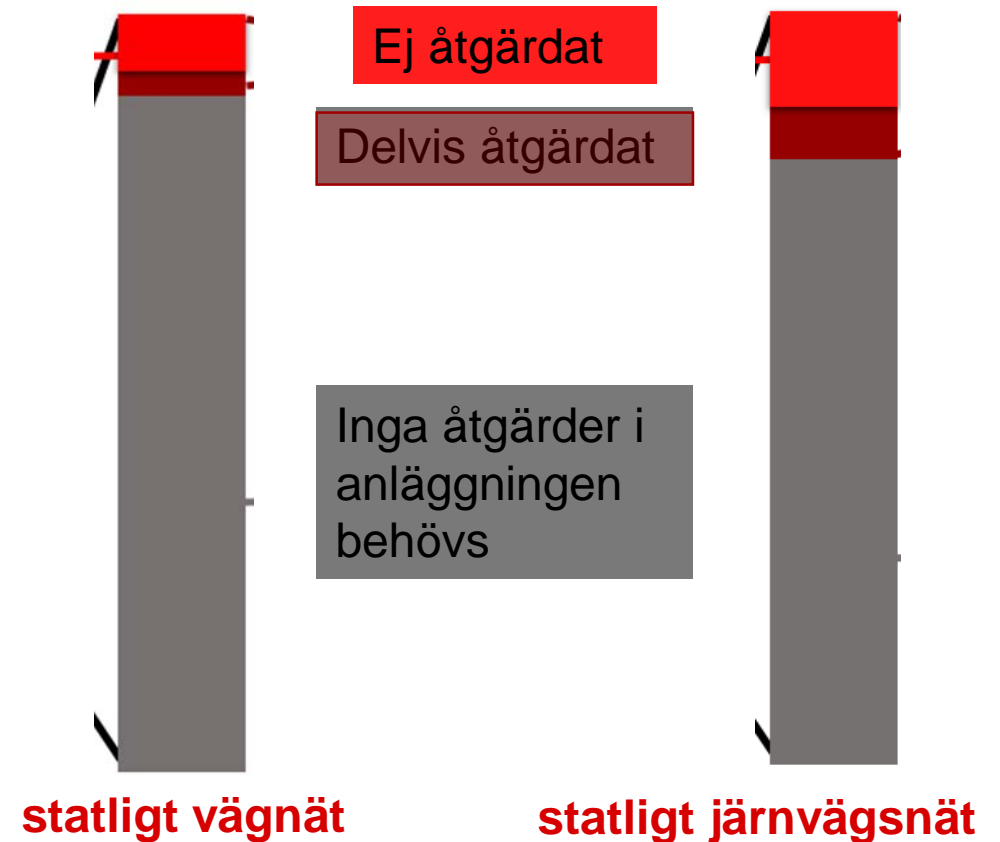
Drift och underhåll

Beskriva aktuellt skötseltillstånd för respektive indikatorgrupps åtgärder, beräkna åtgärdsbehov utifrån brister och beräkna kostnader för att åtgärda brister.

Åtgärdsbehov Stora däggdjur

- I den andel av väg och järnvägsnätet som är röda eller rödgrå krävs fysiska åtgärder i infrastrukturen (stängsel kombinerat med säkra passager)
- I de grå delarna av staplarna är andra åtgärder än fysiska åtgärder i infrastrukturen aktuella:
  - VÄG: stödsystem för viltdetektion i fordon
  - JÄRNVÄG: teknik för att **varna djuren** så att de inte passerar när tågen kommer
  - Åtgärder i samverkan med andra aktörer som t ex siktröjning, saltstenar, ändrade odlingsmönster mm
  - Samordning med TS höjande åtgärder

Transportplanen 2022-2033

Förslag åtgärder till Transportplan för viltolyckor, ca 2/3 (630 av 1000) av konstaterat åtgärdsbehov.

- Underlag till inriktningsplanering

Typåtgärd	Underlag/ metod mm	Brist (antal / omfattning)	A' pris (tkr)	Åtgärdsbehov 2022-2033 (tkr)
Faunapassager. Stora däggdjur	Miljöwebb Landskap	30 Ekodukt 300 Övr. planskilda 300 viltvarning	Ekodukt 67 000 Faunabro 30 000 Viltvarn. 3 000	2 000 000 9 000 000 1 000 000 = 12 000 000

Tillstånd för landskapsanpassning redovisas i årsrapport/miljörapport

Tillstånd 2021

12 % av befintlig anläggning bidrar till biologisk mångfald i landskapet

47 % av utpekade vägar och järnväg har fungerande stängselsystem med faunapassager

Andel artrika vägmiljöer som är hotade av invasiva arter är 52 %

Åtgärder och effekter 2021

Av 3 748 artrika vägmiljöer har 25 % god skötselstatus, 180 stycken har restaurerats 2021

Byggda viltpassager motsvarar en liten del av behovet längs befintlig infrastruktur

Av 3 255 alléer har 230 alléer förstärkts i sina värden

Aktuell situation för utveckling av analysmetoder, regelverk mm redovisas i årsrapport/miljörapport

Tabell 4. Tabellen redovisar vilka underlag, metodiker och stöd som finns för arbetet med landskapsanpassning, vilka som håller på att utvecklas och vilka som saknas/inte påbörjats.

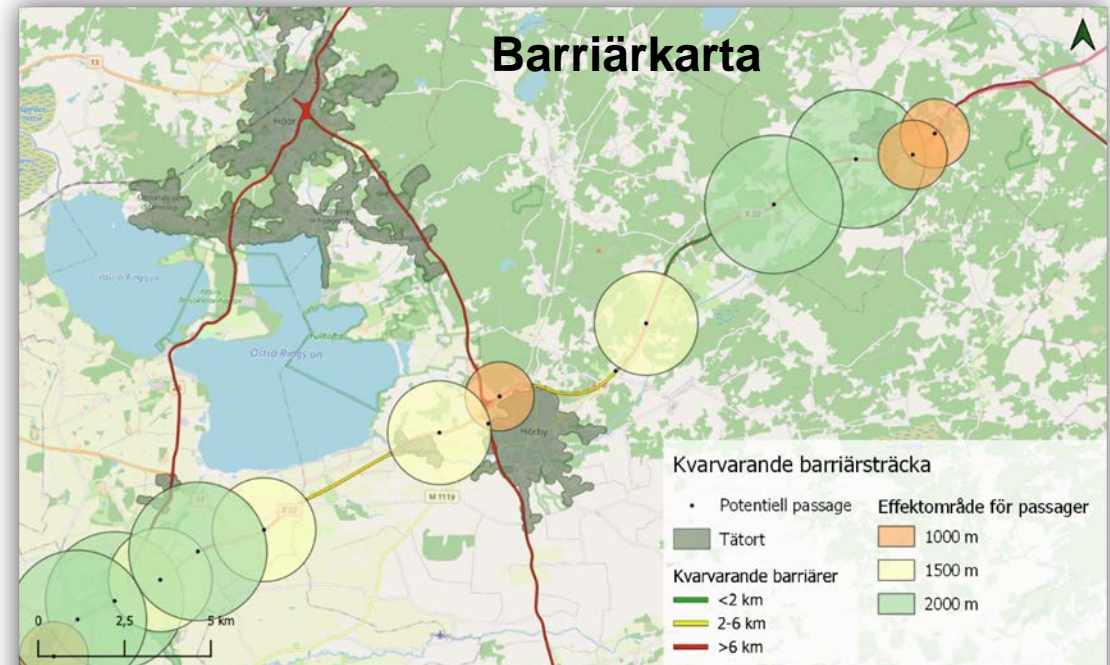
Påverkansfaktor	Indikatorgrupp	Regelverk Utformning	Regelverk Skötsel	Inventering/analysmetod	Genomförandegrad	Åtgärdsbehov
Mortalitet/barriär	Stora däggdjur	<ul style="list-style-type: none"> ■ Väg ■ Järnväg 	<ul style="list-style-type: none"> ■ Väg ■ Järnväg 	●	●	●
	Små-medelstora däggdjur	<ul style="list-style-type: none"> ■ Väg ■ Järnväg 	<ul style="list-style-type: none"> ■ Väg ■ Järnväg 	●	●	●
	Fladdermöss	<ul style="list-style-type: none"> ■ Väg och Järnväg 	<ul style="list-style-type: none"> ■ Väg och järnväg 	●	●	●
	Grod- och kräldjur	<ul style="list-style-type: none"> ■ Väg ■ Järnväg 	<ul style="list-style-type: none"> ■ Väg ■ Järnväg 	●	●	●
Störning	Buller i naturmiljö	<ul style="list-style-type: none"> ■ Väg ■ Järnväg 	<ul style="list-style-type: none"> ■ Väg ■ Järnväg 	●	●	●
Artrika miljöer	Alléer	●	●	●	●	●
	Artrika vägkanter	●	●	●	●	●
	Artrika stationsmiljöer	●	●	●	●	●
	Artrika banvallar	●	●	●	●	●
Invasiva arter	Metoder och arter	<ul style="list-style-type: none"> ■ Väg ■ Järnväg 	<ul style="list-style-type: none"> ■ Väg ■ Järnväg 	<ul style="list-style-type: none"> ■ Väg ■ Järnväg 	<ul style="list-style-type: none"> ■ Väg ■ Järnväg 	●

● = färdigt/klart   ● = pågår/ofullständigt/utvecklas   ● = ej påbörjat

Diskussion

Trafikverket har mycket god överblick idag

- Kunskapsläget är internationellt och nationellt väl förankrat
- Krav och regler för utformning av infrastruktur finns
- Metoder för systematisk utvärdering av tillstånd i infrastrukturen (barriäranalys)
- Kvalitetssäkrad uppföljning byggs upp
- Metoder för analys av tillstånd finns till huvuddelen av indikatorerna
- Systematisk förvaltning och publicering av tillstånd sker och byggs upp

Kartan visar var det finns passagemöjligheter som skulle kunna användas av stora däggdjur och hur god funktion de kan ha i förhållande till storlek, utformning och anpassning till omgivande natur.

Trafikverkets situation har gått

Från:

- ✓ Osäkert vad TRV vill
- ✓ TRV till stor del i händerna på andra som t ex
  - ✓ Länsstyrelser
  - ✓ Intresseorganisationer
  - ✓ Bevarandeariktad
- ✓ Inga beslutade metoder och prioriteringar
- ✓ Inget enhetligt arbetssätt
- ✓ Dålig möjlighet till kostnadskalkyl tidigt i planering

Omfattande, tids och resurskrävande diskussioner i varje enskilt fall.

Till:

- ✓ Tydlig vad TRV vill och gör
- ✓ TRV i förarsätet och dialogen förs
  - ✓ med forskarvärlden och är
  - ✓ utvecklingsorienterad
- ✓ beslutade metoder och prioriteringar öppna för prövning enligt vetenskapliga principer
- ✓ Ensat arbetssätt
- ✓ God möjlighet till säker kostnadskalkyl tidigt i planering

Dialogen styrs från enskilda projekt till nationella principer, processer och rutiner

En osäker trevande oförutsägbar planering byts till en tydlig, målinriktad och förutsägbar

Åtgärdsbehov kontra möjligheter att åtgärda

Kunskap/insikt
är inte
detsamma som
genomförd
åtgärd

I den takt som Nationell plan 2022-2033 möjliggör, når vi ekologisk hållbar infrastruktur om 150 år, dvs år 2172

Slutsatser

Riktlinje Landskap

Från Mind Full till Mindful

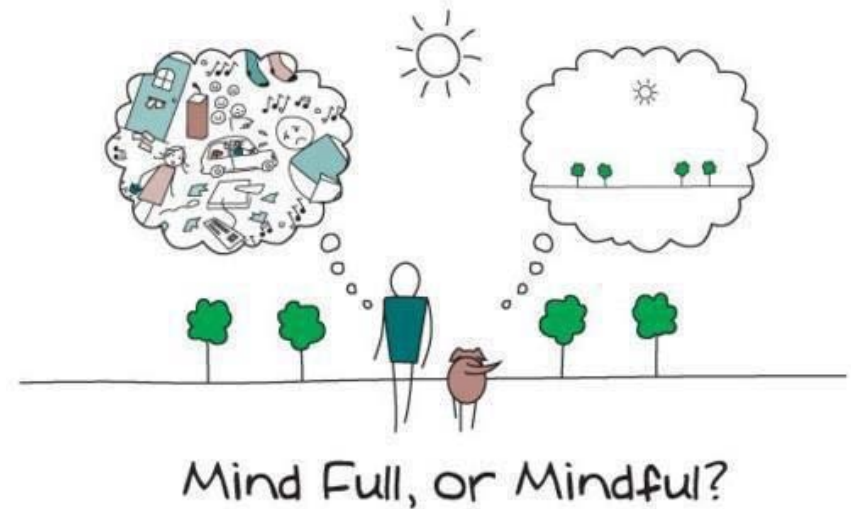
- Ökat möjligheter att gå från ord till handling
- Gett mera realistiska kostnadskalkyler
- Säkrare tidsplanering
- Enhetligt arbetssätt.
- Förbättrade möjligheter till kontroll
- Möjliggjort aktuell tillståndsbeskrivning av infrastrukturen
- Avsevärt förbättrat hantering av landskapsvärden i långtidsplanering och ökat möjligheter till realistisk strategisk miljöbedömning

Riktlinje Landskap

Från Mind Full till Mindful

- Lokalt viktiga värden kan riskera att undfly uppmärksamhet
- Kulturkrock. Viktigt med utbildning och stöd
- Lång planeringsprocess innebar att projekt fick krav som inte fanns budgeterade i ursprungskalkyl
- Orsakade förvirring i lönsamhetshierarkin; mest lönsamma projekt går först
- Projektens frihetsgrad minskar
- Kräver kvalitetssäkrad ingångsdata (NVI)

Färdriktningen ändras

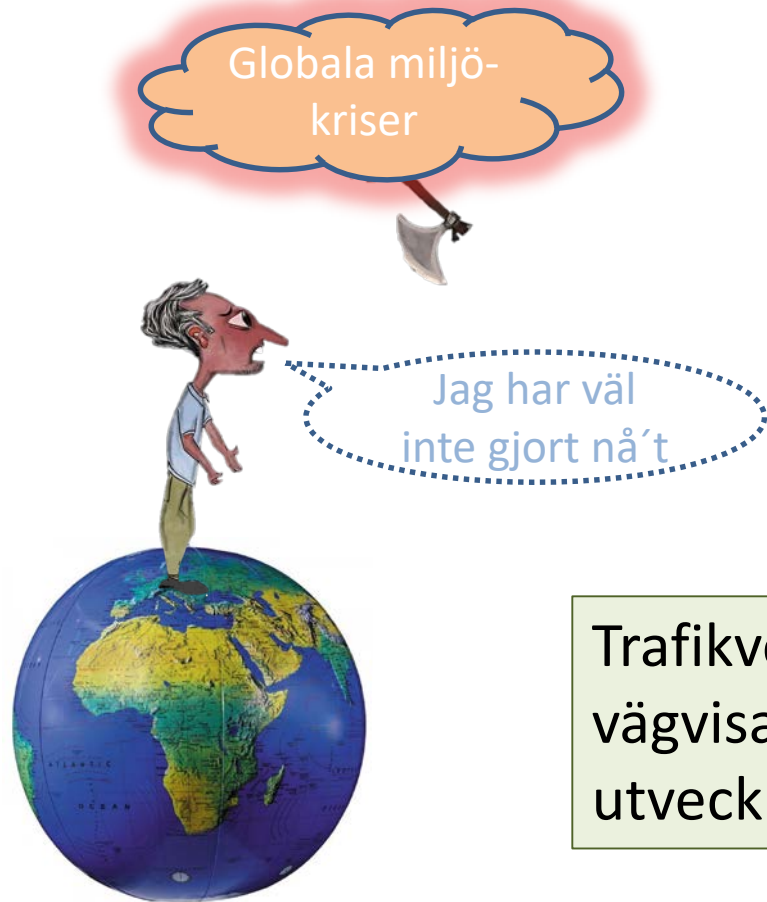

Riktlinje landskap svänger
av från huvudvägen och
kanske, kanske ser vi ett
annat mål i fjärran

ETT AKUT BEHOV!

Med bilan hängande över samhället i form av klimatförändring, massutdöende, vattenbrist, jordflykt, pandemier, plastkontinenter ..... ÄR DET NÖDVÄNDIGT att:

- ✓ Definiera hållbart brukande av jord, skog osv
- ✓ Definiera hållbart byggande mm
- ✓ Vidareutveckla ekonomiskt system med naturlagarna integrerade
- ✓ Implementera system för ekologisk och social kompensation

Trafikverkets Riktlinje landskap är en början, en viktig vägvisare, men en droppe i havet sett till behoven för att utveckla en hållbar civilisation med hållbar markanvändning

Landskapet (här i form av en fruktskål) som oavsett hur vi delar in den, i landskap, i nationer eller planeten inte blir större.

Brukandet (här i form av frukter) fyller redan skålen till brädden, samtidigt som vi
mera.

Hur kan naturen få den plats den ska ha och behöver ha trots ekonomins och de samhällsekonomiska analysernas stora brister

”Grön omställning” är inget undantag från detta krav, Mera yta för energiproduktion, mera material, mera mineraler, mera, mera .....